

A gazdasági és pénzügyi válság hatásai és kilátások Horvátországban és Macedóniában

ENDRŐDI-KOVÁCS VIKTÓRIA

1. Bevezetés

A globális válság – különböző mértékben - a Balkán államait is érintette. A 2007-ben kezdődött globális gazdasági válság 2008 második felében érte el a térséget. Visszaesett a balkán gazdaságok teljesítménye, mivel csökkent a kereslet az exportjuk iránt, valamint kevesebb közvetlen külföldi beruházás érkezett a régióba. A válság hatására mindegyik balkán államban romlott a fiskális politika, az amúgy is magas munkanélküliség tovább növekedett, valamint a makrogazdasági teljesítményük rendkívül törékennyé vált. A tanulmány célja, hogy az Európai Unió két hivatalos tagjelölt államát vizsgálja meg abból a szempontból, hogy miként is érintette őket a jelenleg is tartó világgazdasági válság, valamint milyen gazdasági kilátások várhatóak a közeljövőben. A tanulmány végén azt a következtetést vonhatjuk le, hogy Horvátország gazdaságát erőteljesebben érintette a válság, míg Macedónia Volt Jugoszláv Köztársaságot (továbbiakban Macedóniát) mérsékeltebben. Horvátországban a válság hatásait a rugalmas bankrendszer és az erős külföldi tartalékok enyhítették, míg Macedóniában a stabil bankrendszer és a fenntartott magánfogyasztás. A gazdasági kilátásokat tekintve Horvátországban a rövid távú gazdasági fellendülés még bizonytalan, míg Macedóniában az előrejelzések szerint a mérsékelt gazdasági visszaesést mérsékelt fellendülés követi majd.

2. A válság hatása a régióban

A 2008 második felében bekövetkezett gazdasági visszaesés a régió minden államát érintette. A legtöbb gazdaság 2009-re recesszióba süllyedt (lásd 1. Táblázat). Legsúlyosabban talán Bosznia-Hercegovinát és Szerbiát érintette, e két ország közös jellemzője, hogy mind a ketten a Nemzetközi Valutaalaphoz (International Monetary Fund, IMF) fordultak segítségért. Emellett gazdasági növekedésük jelentős mértékben visszaesett. A válság komoly hatással volt Horvátország gazdaságára is, ahol az eddigi dinamikus gazdasági növekedést jelentősen visszavetette. Mérsékeltlen érintette Macedóniát és Koszovót, kisebb mértékben Albániát, valamint Montenegró sikeres lépésekkel csökkentette hatását.

1. Táblázat: A Nyugat-Balkán államainak reál GDP változása 2004 és 2009 között (%)

	2009	2008	2007	2006	2005	2004
Horvátország	-5,8	2,4	5,5	4,7	4,21	4,25
Macedónia Volt Jugoszláv Köztársaság	4	5,9	5,9	4	4,1	4,1
Albánia	n/a.	7,85	6	5,43	5,72	5,71
Bosznia-Hercegovina	-2,9*	5,7	6,2	6,1	3,92	6,27
Montenegró	n/a.	6,9	10,7	8,6	4,2	4,4
Szerbia	-2,9*	5,5	6,9	5,2	5,6	8,3
Koszovó	n/a.	n/a.	n/a.	n/a.	n/a.	n/a.

Forrás: Eurostat¹, IRBRS² (*)

¹ Eurostat (2010) Reál GDP növekedés mutatói a tagjelölt országokban -

http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=cpc_ecnagdp&lang=en (2010-08-29)

² Database of Economic Indicators of the Republic Srpska <http://www.irbrs.net/Statistika.aspx?tab=2&lang=eng> (2010-08-30)

A nyugat-balkán államoknak (Horvátországnak, Macedónia Volt Jugoszláv Köztársaságnak, Albániának, Bosznia-Hercegovinának, Montenegrónak, Szerbiának és Koszovónak) nincs lehetőségük a válság ellen erős gazdaságpolitikai válaszokra. Jelentős fiskális és monetáris politikai akadályai vannak ennek, ami az előző gazdasági ciklus fiskális helyzetének, a külföldi valutában denominált hiteleknek és jelzálogoknak, valamint a nagy külső egyenlőtlenségeknek köszönhető. A régió kicsi világgazdasági súlya, és a máig is meghatározó viharos történelme is nehezíti a válság kezelését. Ilyen körülmények között a válságra adott válaszok az egyes országokban hasonlóak voltak, és számos helyzetben hiányzott a hatások komolyságának figyelembe vétele. Ezek ellenére az Európai Unióhoz való csatlakozás kilátása segített megtartani a Nyugat-Balkán államai iránti bizalmat, és a legutóbbi viharos időszakban a gazdaságpolitika terén támaszt nyújtott.

Néhány állam az elmúlt években sikeres strukturális reformokat vezetett be, aminek eredményeképpen a válság hatásait sikerült enyhíteniük. Példaként Horvátországot lehet kiemelni, ahol javítottak a pénzügyi szabályozásokon, ami jelentősen hozzájárult a bankszektor stabilitásához és rugalmasságához. Ez pedig jelentősen csökkentette a válság hatásait az országban. Szerbiában és Bosznia-Hercegovinában a korábbi költséges költségvetési politikák következtében megnöttek kiadásai, amiket külső forrásból finanszíroztak.³ Ez pedig magasabb adósságállományt eredményezett. A válság hatására pedig a törlesztés veszélybe került.

A válság máig befolyásolja ezen országok gazdaságát, beleértve a foglalkoztatást és szociális helyzetüket. A balkán államokban nőtt a munkanélküliség aránya, amely az európai átlaghoz képest amúgy is magasnak tekinthető: míg a 27 tagú Európai Unióban jelenleg 9-10% körül mozog a munkanélküliek aránya, addig – Horvátország kivételével – a balkán államokban ez az arány minimum a kétszerese az európai unió átlagának. (lásd 2. táblázat)

2. Táblázat: A munkanélküliek aránya a Nyugat-Balkán államaiban 2004 és 2009 között

	2009	2008	2007	2006	2005	2004
Horvátország	9,1	8,4	9,6	11,1	12,6	13,6
Macedónia Volt Jugoszláv Köztársaság	n/a.	33,8	35	36	37,3	37,2
Albánia	n/a.	13	13,5	13,8	14,1	14,4
Bosznia-Hercegovina	24,1	23,4	29	31,1	43,94	41,76
Montenegró	19,1	16,8	19,3	29,6	30,3	27,7
Szerbia	16,1	13,6	18,3	21	21,1	18,7
Koszovó	n/a.	47,5	43,6	44,9	41,4	39,7

Forrás: Eurostat⁴

A felépülés időbe telik majd, mivel a főbb kereskedelmi partnerek felépülése lassú. A nyugat-balkán államok gazdasági teljesítménye és az ide beáramló tőke nagysága a főbb kereskedelmi partnerektől függ. A tőkebeáramlások mértéke - amely a hazai keresletet ösztönözhetné - az elkövetkező időszakban kevesebb lesz, mint a válság előtt. Rövid távon ezen államok feladata az, hogy a válság által legérzékenyebben érintett társadalmi réteget megvédjék a válság káros társadalmi hatásaitól. (Legutóbbi adatok szerint Horvátország lakosságának közel 25, Szerbia 23,4, Bosznia-Hercegovina 28 százaléka süllyedne szegénységbe, ha nem kapnának pénzügyi támogatásokat.⁵) Közép távon fontos lenne a jó fiskális politika biztosítása, amely a hatékony és hatásos közkiadásokra, valamint befektetésekre épül. A foglalkoztatáspolitikának és a szociális hálónak a strukturális munkanélküliségre (annak csökkentésére) és a sebezhető csoportok védelmére kellene fókuszálnia. Az Európai Bizottság javaslata szerint a válságra adott válaszok során az államoknak figyelembe kell venniük a fenntartható fejlődést, a klímaváltozás által támasztott kihívásokat, valamint a gazdasági termelésben az alacsony és fenntartható szén-dioxid kibocsátást.

³ Európai Bizottság [2009]: Enlargement Strategy and Main Challenges 2009-2010, Brussels

⁴ Tagjelölt és potenciális tagjelölt államok munkanélküliségi rátája:

http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=cpc_pslm&lang=en (2010-08-29)

⁵ Eurostat [2010]: A tagjelölt és potenciális tagjelölt államok életfeltételei -

http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=cpc_psilc&lang=en (2010-08-30)

Az Európai Unió több módon is segítséget nyújt a térség országainak. Az Európai Bizottság 200 millió euró értékű közvetlen pénzügyi támogatást irányoz elő Szerbia megsegítésére, amit hitel formájában nyújtana át az országnak. Ezt minden ország számára elérhetővé teszi az Európai Unió, ha szükséges, természetesen a Nemzetközi Valutaalappal szorosan együttműködve. Emellett az Előcsatlakozási Eszközön (Instrument for Pre-accession Assistance, IPA) és a Nemzetközi Pénzügyi Intézményeken keresztül is (International Financial Institutions, IFI) próbál segíteni a térség államainak azáltal, hogy olyan reformok finanszírozásában segít, amelyek növelik az országok versenyképességét. Az Előcsatlakozási Eszköz keretében 200 millió euró tartalék áll rendelkezésre a bankszektor támogatására, infrastrukturális beruházásokra, a kis-és közép vállalatok segítésére és munkahelyek teremtésére, vidékfejlesztésre. Az IFI-n keresztül 2009-ben több mint 5 milliárd euróval segítettek ezeket az országokat.⁶ Minden segítséget feltételekhez köt az Európai Unió. Kérdéses azonban, hogy ezeket a feltételeket az országok tudják-e teljesíteni, elegendőnek tekinthetők-e az országok megsegítésére előirányzott összegek, illetve az Európai Unió a jövőben is képes-e biztosítani a megfelelő forrásokat.

3. A válság hatása Horvátországban

Horvátország már a csatlakozási tárgyalások vége felé jár. Az európai uniós tagság eléréséhez azonban még számos reformot kell végrehajtania, többek között a bíróság területén, harcolnia kell a korrupció és a szervezett bűnözés és háborús bűnösök ellen, a kisebbségi jogok védelméért, illetve a politikai foglyok visszafogadásának kérdése sem oldódott meg. Az évek óta tartó csatlakozási folyamatot lassíthatja az a tény, hogy az országot súlyosan érintette a gazdasági válság annak ellenére, hogy hatását a rugalmas bankszektor és az erős külföldi tartalékok enyhítették. További strukturális reformok és a hiteles középtávú fiskális stratégia segíthet növelni a gazdaság versenyképességét.

A válság előtt a horvát gazdaság rendkívül gyorsan növekedett: 2004 és 2008 között éves átlagban 4,3%-kal. A növekedést leginkább a hazai kereslet vezérelte, aminek hatását csak erősítette a nagy mennyiségben beáramló tőke és a növekvő hitelállomány. Ezt kísérte a nem kereskedelmi forgalomba kerülő javakat előállító iparágak – kiskereskedelem, építőipar és pénzügyi szektor – piaci bővülése. A válság hatására 2008-ban a horvát gazdaság növekedése 2,4%-ra mérséklődött (2007-ben még 5,5% volt), 2009-re pedig mély recesszióba süllyedt az ország (a gazdaság 5,8%-kal esett vissza). A visszaesés leginkább a hazai kereslet nagymértékű csökkenésének volt köszönhető. A lakosság fogyasztása 8,5%-kal csökkent (lásd 3. Táblázat), a befektetések mértéke pedig 11,8%-kal.⁷

3. Táblázat: Horvátország főbb gazdasági mutatóinak alakulása 2006 és 2009 között (%)

	2006	2007	2008	2009
GDP-növekedés	4,7	5,5	2,4	-5,8
Lakosság fogyasztása	2,7	6,2	0,8	-8,5
Munkanélküliségi ráta	11,2	9,6	8,4	10,4
Fizetési mérleg egyenleg	-7,0	-7,6	-9,3	-5,1
Költségvetési egyenleg (GDP %)	-3,0	-2,5	-1,4	-4,1
Államadósság (GDP %)	35,7	33,0	33,5	38,5

Forrás: Európai Bizottság [2010]⁸

Az ország 2009 első negyedévében került recesszióba, és nőtt a munkanélküliség (habár alacsonyabb mértékben mint az Európai Unió tagállamaiban). 2010 márciusára a teljes foglalkoztatottság szintje 2,4%-kal csökkent. A regisztrált munkanélküliek száma 1/3-dal volt magasabb 2010 januárjában, mint a válság előtt, valamint 20%-kal az egy évvel korábbihoz képest. Az Európai Unió átlagához képest a horvát munkanélküliségi ráta valamivel magasabb. A magas munkanélküliség aggodalomra ad okot, hiszen Horvátországban korábban is alacsony volt a foglalkoztatottsági szint és a részvételi ráta is. A

⁶ Európai Bizottság [2009]: Enlargement Strategy and Main Challenges 2009-2010, Brussels

⁷ Európai Bizottság [2010]: European Economic Forecast, Spring 2010, p. 152

⁸ Uo. p. 154.

foglalkoztatottsági ráta 57,8, ami az egyik legalacsonyabb értéknek tekinthető az Európai Unióban. A bérek rugalmassága nagyban enyhítette a válság hatásait Horvátországban. A reálbérek a gazdaságban stagnáltak, és 2009 szeptemberétől kezdve - a gazdaság visszaesésével párhuzamosan - csökkentek. Mára körülbelül 3%-kal alacsonyabbak a reálbérek az egy évvel korábbi mértékhez képest. A rugalmas bérek segítették a munkaköltségek és az elbocsátások csökkenését, ami azért fontos, mivel eddig a bérnövelés nyomása volt jellemző a horvát gazdaságra, ami hozzájárult a magas munkanélküliséghez. Az abszolút szegénység⁹ a válság előtt alacsony szinten állt, a relatív szegénység pedig a régióval összehasonlítva hasonló mértékű volt, köszönhetően az erős gazdasági növekedésnek, ami munkahelyteremtéssel párosult, valamint az erős szociális hálónak. A válság azonban a szegénységre is hatással van: a válság előtt a szegénység leginkább a tartós munkanélkülieket és inaktívakat érintette, akik általában alacsony végzettségűek voltak. A válság hatására megjelentek az ún. „újszegények”, akik a csökkenő reálbérek miatt süllyedtek szegénységbe. Abban különböznek a „régiszegényektől”, hogy ők jobban képzettek, fiatalabbak, valamint gazdaságilag aktívnak tekinthetők. Probléma az, hogy a szociális védőrendszer leginkább a „régiszegényekre” koncentrál, és nem éppen a leghatékonyabb módon, az újabb munkanélkülieket pedig a rendszer nem támogatja. Ezen változtatni kell, valamint aktív munkaerő-piaci programokkal segíthetnének azt megakadályozni, hogy a rövid távú munkanélküliség hosszú távúvá váljon. Emellett a többgyermekes családokra nagyobb figyelmet kellene fordítani, hiszen ők a legveszélyeztetettebbek abból a szempontból, hogy ha a családból valamelyik fél munkanélkülivé válik, a család szegénységbe süllyed. Ennek érdekében a kormány 2010 áprilisában elfogadta a Gazdasági Fellendülési Programot, ami többek között a munkanélküliek továbbképzését, a munkanélküli segély időtartamának lerövidítését tartalmazza (még azokat is, akik több mint 30 év munkaviszonnal rendelkeznek, és így időkorlát nélkül jogosultak a támogatásra), valamint erősítik a munkaerő-piac és iskolák közötti együttműködést.¹⁰

A makrogazdasági egyensúlyt a prudens monetáris politikával tartották fent. A makroökonómiai politikai válaszok leginkább a tovaggyűrűző hatásokra koncentráltak. Különösen a monetáris politika járult hozzá ahhoz, hogy sikerült megőrizni a pénzügyi stabilitást. Ezt leginkább azzal sikerült elérni az országnak, hogy szabályozási változtatásokkal enyhítették a valutával kapcsolatos likviditási szabályokat. Emellett a növekvő fiskális nyomás hatására sikeresen kiigazították a költségvetést is úgy, hogy figyelembe vették a csökkenő bevételeket. Ennek ellenére a fiskális deficit jelentős mértékben tovább nőtt, valamint későn reagáltak, ami a költségvetési tervezés folyamatának gyengeségeire utal. További problémákra adhat okot az a tény, hogy a közkiadások, szociális juttatások továbbra is magasak, nem hatékonyak, a célcsoport nincs jól meghatározva. Emellett sok állami és magántulajdonban lévő cég kap támogatásokat és garanciákat.¹¹ Legutóbb, a Világbank is kritizálta a horvát költségvetést, és azt hangsúlyozta, hogy jobban kellett volna csökkentenie a kiadásokat. Emellett a növekvő deficit az európai uniós tagállamokéhoz képest ellentétes. A Világbank a közszektor megreformálását reméli, valamint azt, hogy csökkentik a kiadásokat, a vállalatoknak nyújtott támogatásokat, könnyebbé teszik az adminisztrációt.¹² Ahhoz, hogy a horvát gazdaság kevésbé legyen sebezhető, ezeket a problémákat meg kell oldani. A cégalapítási eljárásokat könnyebbé kellene tenni, valamint a befektetési környezetet javítani annak érdekében, hogy kevesebb legyen a szabályozási akadály a befektetők előtt.

Összességében a sokkok ellenére a külső egyensúlytalanságok csökkentek. A horvát valuta megőrizte stabilitását, a bankrendszer hiteles és továbbra is rugalmas maradt, valamint a hitelek növekedése visszaesett. Ezek ellenére a gazdaság számos gyengeséggel rendelkezik, amelyek sebezhetővé teszik az országot: ilyen a magas külső eladósodottság, és nagy rövid távú visszafizetési kötelezettségek. A privatizáció és a gazdaság átstrukturálása továbbra is lassan halad. Emellett a fentebb említett fiskális politikai kiigazítások is szükségessé válnak.

⁹ A Világbank jelentése szerint abszolút szegénynek az tekinthető, aki napi 5 dollárnál kevesebből él (vásárlóerő-paritáson mérve)

¹⁰ The World Bank Group [2010]: Croatia Social Impact of the Crisis and Building Resilience, World Bank Report No. 55111-HR

¹¹ Európai Bizottság [2009]: Enlargement Strategy and Main Challenges 2009-2010, Brussels

¹² CroatiaTimes.com [2010]: World Bank criticizes Croatia's budget rebalance -

http://croatiantimes.com/news/Business/2010-08-30/13409/World_Bank_criticizes_Croatia%20s_budget_rebalance (letöltve: 2010-09-03)

4. A válság hatása Macedónia Volt Jugoszláv Köztársaságban

Macedónia Volt Jugoszláv Köztársaság 2005 decemberében kapta meg a hivatalos tagjelölt státuszát az Európai Uniótól, de azóta sem kezdődtek el a csatlakozási tárgyalások. (Habár 2009 októberében az Európai Bizottság kezdeményezte a tárgyalások megkezdését.) Jelentős javulásokat ért el a törvényhozás, a parlament működése, a korrupció elleni küzdelem, az üzleti környezet javítása területén. A Bizottság tavaly ősszel javasolta a csatlakozási tárgyalások megkezdését, de problémákat okozhat az, hogy még nem sikerült rendeznie névvitáját Görögországgal. Emellett azonban a jogállamiság területén számos intézményi gyengeséggel rendelkezik az ország, a piacgazdaság sem működik még a csatlakozási feltételeknek megfelelően, illetve a fekete gazdaság is súlyos problémákat jelent. A jogbiztonság és az üzleti környezet javítása érdekében tovább kell erősíteni a közigazgatást és a bírói testületet.

Macedónia az elmúlt években erős makroökonómiai stabilitást ért el. A GDP növekedése 2007-ben 5,9%, míg 2008-ban 4,8% volt, amit leginkább az erős hazai kereslet és a növekvő befektetések indukáltak. 2008 utolsó felében azonban a globális pénzügyi válság elérte az országot, és 2009 első félévében jelentősen visszaesett a gazdaság. Az export, tőkeáramlások és beruházások mértéke, valamint az ipari termelés (különösen a fémek esetében) jelentős mértékben csökkentek.¹³ Ezzel egy időben a bedőlt hitelek aránya jelentősen megnőtt (2008 végén a bedőlt hitelek aránya 6,8% volt, míg 2009 júniusában 8,4%¹⁴). Ezek ellenére a bankok továbbra is jól tőkésítettek, a központi bank továbbra is elkötelezett az informálisan euróhoz rögzített árfolyam mellett, amit meg is tudott védeni. A válság hatására nem változott jelentős mértékben az árfolyam, sikerült megtartania a 61,4 MKD/eurós szintet. A bankrendszert a régió többi államéhez képest kevésbé érintette a válság, ami azzal magyarázható, hogy Macedónia a pénzügyi integráció alacsonyabb fokán áll, korlátozottak a pénzügyi közvetítő eszközei, valamint annak köszönhető, hogy javította a szabályozást és felügyeletet. Ennek ellenére a banki hitelezés jelentős mértékben csökkent, aminek erőteljes negatív hatása van a reálgazdaságra (annak ellenére, hogy az éves gazdasági növekedés stagnálást mutat). A privát szektor hitelezése több mint 22%-kal esett vissza 2008 vége és 2009 júliusa között.¹⁵

Az előzőekből is kitűnik, hogy Macedónia gazdaságát is elérte a válság, habár annak mértéke jóval kisebb, mint Horvátországban. 2009-ben a kibocsátás mértéke csupán 0,7%-kal csökkent. A válság hatását nagyban enyhítette a stabil bankrendszer és a fenntartott magánfogyasztás. A fogyasztás fenntartása miatt csökkent a megtakarítási ráta, és a közkiadások mértéke is növekedett (elérve a GDP 17%-át).¹⁶ A pénzügyi közvetítés kis mértékben visszaesett, de magát a szektort kevésbé érintette a nemzetközi pénzügyi válság. A hiteles fiskális politika és a strukturális munkanélküliségre való koncentráció javíthatja az ország versenyképességét, valamint további intézkedések szükségesek annak érdekében, hogy növeljék a humán tőke minőségét.

4. Táblázat: Macedónia főbb gazdasági mutatóinak alakulása 2006 és 2009 között (%)

	2006	2007	2008	2009
GDP-növekedés	4,0	5,9	4,9	-0,7
Lakosság fogyasztása	6,0	9,8	6,9	0,2
Munkanélküliségi ráta	36	34,9	33,8	32,2
Fizetési mérleg egyenleg	-0,9	-7,2	-13,1	-4,2
Költségvetési egyenleg (GDP %)	-0,5	0,6	-1,0	-2,7
Államadósság (GDP %)	31,4	23,4	21,4	23,7

Forrás: Európai Bizottság [2010]¹⁷

Ha a válság hatását (illetve a választási periódusét) vizsgáljuk a gazdaságpolitikára, azt mondhatjuk, hogy a gazdaságpolitika jelentős mértékben megromlott. Az országban a közpénzek elköltésének hatékonysága és

¹³ Európai Bizottság [2009]: Enlargement Strategy and Main Challenges 2009-2010, Brussels

¹⁴ IMF [2010]: Global Financial Stability Report, Meeting New Challenges to Stability and Building a Safer System, April 2010, p.213

¹⁵ EBRD [2010]: Strategy for the Former Yugoslav Republic of Macedonia 2010-2013

¹⁶ Európai Bizottság [2010]: European Economic Forecast, Spring 2010, p. 155

¹⁷ Uo. p. 156

minősége romlott, miközben a mennyisége erőteljes mértékben megnőtt. Az infláció mértékének nagyobb százalékában nőttek a jövedelemtranszferek, támogatások és nyugdíjak mértékei. Ezzel sikerült az országnak stabilizálnia a hazai jövedelmeket és a keresletet. Emellett – Horvátországgal ellentétben – a külső egyensúlytalanságok növekedtek, a közszféra finanszírozása pedig egyre többbe kerül. A közszféra adóssága nőtt, de még így is relatíve alacsonynak tekinthető. A megromlott nemzetközi helyzet hatására az országba áramló közvetlen külföldi befektetések mértéke – a világ tendenciájához hasonlóan – jelentős mértékben visszaesett. A befektetések csökkenésének okait leginkább az export csökkenő keresletében és a folytatódó nemzetközi bizonytalanságban kereshetjük.

A válság hatására a gazdaság negatív növekedést produkált 2009-ben, ami magas munkanélküliségi rátával párosul (a csökkenő tendencia ellenére). A munkanélküliségi ráta 2009-ben 32,2% volt (lásd 4. Táblázat), ami az egyik legmagasabb érték a régió országai között. Közép távon az ország felépülése és gazdasági potenciáljának növekedése az exportpiacok fejlődésétől, és az Európai Unióhoz való csatlakozási folyamatának alakulásától függ.¹⁸

A gazdaság következő éveinek legfőbb kihívásai: 1) az üzleti környezet javítása, 2) a pénzügyi szektor további erősítése annak érdekében, hogy a vállalatok könnyebben jussanak pénzügyi forrásokhoz, illetve 3) az infrastruktúra fejlesztése. Az üzleti környezet javítása terén a gazdaság a válság előtt jelentős javulásokat ért el, többek között csökkentették a vállalati és személyi adókat, könnyebbé tették az üzletalapítást, megerősítették a versenyjogot. A pénzügyi szektor területén bevezettek egy új banktörvényt, amely megerősítette a bankrendszer stabilitását és a központi bank felügyeleti fennhatóságát. Az infrastruktúra területén belül pedig például megerősödött a verseny a telekommunikációs szektorban, és a víz és szennyvíz díjszabásának módszertanán is javítottak. Ezek ellenére az üzleti környezet tekintetében a korrupció, bírói ítélezés és tulajdonjog területén számos hiányosság tapasztalható, ami csökkenti a befektetők bizalmát. A bankok továbbra is problémákkal szembesülnek a pénzügyi biztosítékok megszerzése és a bírói eljárások során. A hitelezés a válság hatására még nehezebbé vált, és jelentős problémákat okoz az, hogy a vállalatok nehezen jutnak hitelekhez pont akkor, amikor a legnagyobb szükségük lenne rá. Az infrastruktúra területén pedig aggodalomra ad okot az áramellátás biztosítása, illetve az áram árának piaci szintre való emelésének tovább kell folytatódnia. A tömegközlekedés területén a regionális és helyi úthálózat további fejlesztésekre szorul, illetve a vasút működésén is javítani kell. Az Európai Unió ezeken a kulcsfontosságú területeken, különböző eszközökkel (például az IFI-n keresztül) támogatja Macedóniát.¹⁹

5. Gazdasági kilátások Horvátországban

A gazdasági kilátások az országban rendkívül bizonytalanok, nincsenek arra jelek, hogy a gazdasági felépülés megkezdődött volna. A gazdasági aktivitás továbbra is csökken, az előrejelzések alapján azonban az ország túl van a mélyponton. Utóbbi ellenére a fordulópontot nem érte el a gazdaság, és rövid távon a horvát gazdaság valószínűleg nem fog növekedést elérni. A gazdaság iránti bizalom lassan tér vissza, és a piaci várakozások mérsékeltek maradnak. Ez nem segíti elő a hazai kereslet erősödését. Az előrejelzések szerint 2010-ben a munkaerőpiac terén tovább csökken majd a foglalkoztatottak száma, és tovább nő a munkanélültek száma. A rossz munkalehetőségi kilátások és a jövedelmek alacsony növekedése komoly akadályokat jelentenek a jövedelmek növekedésének. Ezért a lakossági fogyasztás csökkenése várható. A hazai hitel növekedése jelentősen visszaesett az országban. Ennek okai mind a kereslet, mind a kínálat oldalán megtalálhatók. Egyrészt, a válság miatt a keresleti oldalon visszaesés következett be, másrészt a bankok is óvatosabbak lettek a magasabb kockázat miatt, illetve a hitelezési feltételeken is szigorítottak. Leginkább a lakossági hitelezés esett vissza. Annak ellenére, hogy a horvát bankrendszer jól tőkésített, szilárd és jövedelmező, a bankok kockázati megítélése magas. Elsősorban a vállalati szektor likviditási problémái miatt a bedőlt hitelek megnövekedtek (2008-ról 2009-re 4,9%-ról 6,4%-ra²⁰), és a banki portfóliók tovább romolhatnak. A jelenlegi kormány intézkedései ellenére a banki hitelezés valószínűleg nem fog jelentősen növekedni. A viszonylag alacsony hitelezés miatt, ami magas kamatlábakkal párosul, a gazdasági aktivitás lassul. A lakosság, illetve vállalatok fogyasztása és beruházásai, a fiskális megszorítások és a közszféra nagy refinanszírozási igénye miatt, nem valószínű, hogy a közeljövőben növekedni fognak.

¹⁸ Európai Bizottság [2009]: Enlargement Strategy and Main Challenges 2009-2010, Brussels

¹⁹ Uo.

²⁰ IMF [2010]: Global Financial Stability Report, Meeting New Challenges to Stability and Building a Safer System, April 2010, p. 213.

Hosszabb távon a gazdaság nettó exportőré válhat, ami leginkább a globális, azon belül is inkább Európai Unió felépülésének, keresletének alakulásától függ.²¹

Összességében azonban Horvátország ebben az évben negatív gazdasági növekedést fog felmutatni. Az Európai Unió minél hamarabbi felépülése, az Unióhoz való csatlakozás, illetve gazdaságához való közeledés újabb lökést adhat a gazdaságnak, illetve több FDI áramolhat az országba. Azonban kockázatot jelent az, hogy a gazdaság átstrukturálása lassan halad, az állami támogatások aránya, illetve a vállalatokon belüli kifizetések magasak. 2011-re 2%-os gazdasági növekedést prognosztizálnak, amit a magánszféra növekvő fogyasztása, a beruházások növekedése fog magyarázni.

5. Táblázat: Horvátország főbb gazdasági mutatóinak alakulása 2009 és 2011 között (%)

	2009	2010*	2011*
GDP-növekedés	-5,8	-0,5	2,0
Lakosság fogyasztása	-8,5	-0,5	2,0
Munkanélküliségi ráta	10,4	11,5	11,0
Fizetési mérleg egyenleg	-5,1	-5,5	-5,9
Költségvetési egyenleg (GDP %)	-4,1	-4,0	-3,9
Államadósság (GDP %)	38,5	42,5	44,5

Forrás: Európai Bizottság [2010]²² (* előrejelzés)

A pénzügyi válság hatásaként 2007 és 2008-ban a külső deficit jelentősen megnőtt az országban, azonban a válság előtti szinten marad. 2008-ról 2009-re azonban 9,3%-ról 5,1 %-ra mérséklődött – lásd korábban a 3. táblázatban. Ez annak köszönhető, hogy csökkent a tőkeáramlások és a hazai kereslet mértéke. Az országba áramlott kevesebb FDI a tőkeforgalmi mérleget javította, míg a kereslet visszaesése az importot vetette vissza. Ezek miatt a már amúgy is magas folyó fizetési mérleg deficit csökkenni kezdett. A jövőben azonban nagy valószínűséggel újra növekedni fog a fizetési mérleg deficitje, mivel az export növekedésével az import növekedése is várható, mégpedig nagyobb mértékben. Emellett a globális fellendülés hatására valószínűleg a befektetők bizalma is lassan helyreáll. Ennek ellenére a deficit az elkövetkező években nem lesz olyan mértékű, mint régebben, 2011-ben is 6% alatti értéket prognosztizálnak. (lásd 5. táblázat)

A hazai kereslet gyors csökkenésének és az alacsonyabb áraknak köszönhetően az infláció is jelentős mértékben csökkent (2009-ben 2,4% volt, míg egy évvel korábban még 6,1%). Az infláció gyors növekedése nem várható, mivel a hazai kereslet is csak lassan fog helyreállni. A költségek növekedése azonban hatással lehet az infláció növekedésére. Nőhetnek a hazai árak, ha az importált nyerstermékek árai magasak lesznek, illetve az EU csatlakozás miatt az adminisztráció költségei növekedhetnek. Közép távon azonban arra számíthatunk, hogy a stabilitást célzó monetáris politikai keret segít majd enyhíteni az inflációs nyomást és alacsonyan tartani az inflációt.

A munkanélküliségi ráta jelentős mértékben tovább nő ebben az évben (míg 2009-ben 10,4% volt a munkanélküliségi ráta, 2010 végére a munkanélküliek száma elérheti a 11,5%-ot). 2011-re mérsékelt csökkenés várható, ami valószínűleg a gazdasági aktivitás növekedésének lesz majd köszönhető. (lásd 5. táblázat) A költségvetési deficit az elmúlt években nagyarányban megnövekedett annak ellenére, hogy különböző intézkedésekkel megpróbálták egyensúlyba. A globális válság arra készítette Horvátországot, hogy a költségvetését felülbírálja (2009-ben áprilisban és júliusban is elfogadtak egy-egy költségvetési felülvizsgálatot). A csökkenő bevételek ellensúlyozására növelték az adókat, például megemelték az áfát, és speciális adót vetettek ki a jövedelmekre, valamint csökkentették a kiadásokat (például csökkentették a közsféra béreit). A kiigazítások nem voltak éppen sikeresek, mivel a kiadások mértéke nem változott jelentős mértékben, viszont a bevételek 10%-kal csökkentek. A költségvetési deficit 4,1% volt 2009-ben, ami 0,7%-kal magasabb, mint amit célul tűztek ki. A közkiadások reformja nélkül pedig kevés kilátás van a fiskális konszolidációra. Végül, de nem utolsó sorban az államadósság jelentősen megnőtt az elmúlt

²¹ Európai Bizottság [2010]: European Economic Forecast, Spring 2010, p. 152-153.

²² Uo. p. 154.

években, ami csak tovább fog növekedni. Összességében Horvátország pénzügyei továbbra is nyomás alatt vannak, mind a költségvetés bevételei, mind a kiadási oldal miatt. Közép távon nagy kihívást okoz majd az, hogy mennyire sikerül az országnak egy olyan stratégiát kidolgoznia, ami csökkenti a költségvetés rugalmatlanságát, és javítja a közkiadások hatékonyságát és minőségét.²³

6. Gazdasági kilátások Macedóniában

2009-ben a gazdasági visszaesés mérsékelt volt, csupán 0,7%. A lakosság fogyasztása nem esett vissza nagy mértékben, stagnált, és az elkövetkező években mérsékelt mértékben nőni fog, ami bizakodásra ad okot. (lásd 6. Táblázat) Ez valószínűleg annak köszönhető, hogy csökkentek a megtakarítások és a kormányzat kis mértékben növelte a lakosságnak nyújtott transzfereket, ami így elérte a GDP 17%-át. Ez utóbbi segítette a gazdaságot abban, hogy stabilizálódjanak a hazai jövedelmek és a kereslet. Hasonlóan Horvátországhoz, 2009-ben a külföldi beruházások mértéke nagyban visszaesett, ami leginkább annak köszönhető, hogy az export jelentős mértékben csökkent, illetve továbbra is bizonytalan a gazdaság helyzete. A kormány a válság enyhítésére 2008 decembere és 2010 márciusa között négy programot is kidolgozott, amelyek keretében számos kormányzati beruházást valósítottak meg. Emellett a közszféra béreit megemelték. Ezek nem érték el a kívánt hatást: hatásukra a GDP csupán alig 1%-kal növekedett, a költségvetés bevétele 2,5 százalékponttal visszaesett, ami megnövelte a költségvetési deficitet (a 2008 1%-os szintről 2,7%-ra emelkedett 2009-ben). Az Európai Unió előrejelzése szerint 2010-ben és 2011-ben a költségvetési deficit kis mértékben csökkenni fog, ami azt jelzi, hogy az Unió azt várja, hogy a macedón kormány be fogja tartani a fiskális céljait.

6. Táblázat: Macedónia főbb gazdasági mutatóinak alakulása 2009 és 2011 között (%)

	2009	2010*	2011*
GDP-növekedés	-0,7	1,3	2,0
Lakosság fogyasztása	0,2	1	2,0
Munkanélküliségi ráta	32,2	31,7	31,0
Fizetési mérleg egyenleg	-4,2	-6,2	-7,9
Költségvetési egyenleg (GDP %)	-2,7	-2,5	-2,5
Államadósság (GDP %)	23,7	25,4	26,7

Forrás: Európai Bizottság [2010]²⁴ (* előrejelzés)

2009-ben negatív fogyasztói árindex figyelhető meg Macedóniában, a fogyasztói árak átlagosan 0,8%-kal csökkentek. 2010 első felében az élelmiszerárak tovább csökkentek, ami valamekkora mértékben kompenzálta a növekvő lakhatási és közlekedési költségeket. A fogyasztói árak csökkenése nagyban hozzájárult az országban tapasztalható alacsony inflációhoz. Ha a foglalkoztatási rátát vizsgáljuk meg, összességében nőtt a foglalkoztatottság annak ellenére, hogy a válság által leginkább érintett iparágakban (legfőképpen az acél és textiliparban) sokan elvesztették állásukat. Leginkább a közszférában és a kereskedelem területén nőtt a foglalkoztatottság. Az előbbi leginkább a megnövekedett kormányzati beruházásoknak, utóbbi pedig az erősödő regisztrációs eljárásnak köszönhető. A munkanélküliségi ráta folyamatosan csökken, de így is nagyon magas. Ami komoly aggodalomra ad okot, az, hogy a fiatalok munkanélküliségi rátája nem csökken, és nagyon magas, körülbelül 55%.

Az előrejelzések szerint 2010-ben elindul a felépülés, azonban a gazdaság strukturális átalakulási kihívásai nem oldódnak meg. Emellett csillapodik a válság, és a gazdaság 2010-ben várhatóan 1,25%-kal tud majd növekedni. Nagy valószínűséggel a növekedés legfőbb motorja a lakosság, illetve a kormány fogyasztása lesz, míg az export továbbra is ugyanakkora marad (Horvátországgal ellentétben, ahol a gazdaság növekedése nem várható, illetve az export növekedése és a lakossági és közszféra fogyasztásának csökkenése várható). 2011-ben a gazdaság 2%-os bővülését prognosztizálják, amihez már az exportpiacok is hozzájárulnak majd. A globális gazdaság bizonytalanságai miatt a gazdaság növekedési potenciálja nagyban függeni fog a hazai kereslettől, illetve a reálbérektől, amelyek stagnálása várható az elkövetkező években. Ez

²³ Európai Bizottság [2010]: European Economic Forecast, Spring 2010, p. 153-154.

²⁴ Uo. p. 156.

utóbbi a foglalkoztatottság alacsony növekedését jelzi előre. Emellett a bérek alakulása nagyban függ az inflációtól, ami pedig a nemzetközi energia- és nyersanyagáraktól. Addig várható az infláció alacsony szintje Macedóniában, amíg az energia- és nyersanyagárak jelentősen meg nem növekednek.²⁵

2010-ben és 2011-ben a fizetési mérleg nagy valószínűséggel tovább fog romlani, ami leginkább a növekvő beruházásoknak lesz majd köszönhető. Végül, az államadósság növekedése várható (lásd 6. Táblázat), ami annak tudható majd be, hogy az elkövetkező években a kormány tervei szerint tovább növelik a kiadásokat. Az előrejelzések szerint azonban, a múlt tapasztalatai alapján a kiadások csökkenését várják. A kitűzött célok teljesítését elősegítheti az, ha a gazdasági aktivitás felgyorsul és javul az adóbehajtás hatékonysága.²⁶

7. Összefoglalás, következtetések levonása

Amint láttuk, a válság elérte Horvátországot és Macedónia Volt Jugoszláv Köztársaságát is. Az Európai Unió két hivatalos tagjelölt államát azonban eltérő mértékben érintette a válság annak ellenére, hogy mind a két ország ugyanahhoz a régióhoz tartozik. A válság előtt mindkét ország jelentős gazdasági növekedést ért el, míg a válság hatására a horvát gazdaság erőteljesebben esett vissza (lásd 7. Táblázat). Mindkét országban – hasonlóan a világpiacon trendekhez – a külföldi beruházások mértéke nagyban visszaesett, és az infláció csökkent. Horvátországban a válság hatásait a rugalmas bankrendszer és az erős külföldi tartalékok enyhítették, míg Macedóniában a stabil bankrendszer és a kormány által is segített fenntartott magánfogyasztás. A gazdasági kilátásokat tekintve Horvátországban a rövid távú gazdasági fellendülés még bizonytalan, és leginkább az export növekedési kilátásaitól függ, addig Macedóniában az előrejelzések szerint a mérsékelt gazdasági visszaesést mérsékelt fellendülés követi majd, ami rövid távon nagyobb mértékben függ a hazai fogyasztástól, mint az ország exportpiaci kilátásaitól. A fentiekkel összhangban azt a következtetést vonhatjuk le, hogy a két országban a válság enyhítésére tett kísérletek nem igazán voltak sikeresek, ami részben az országok kis világgazdasági súlyával magyarázható. Macedónia kevésbé integrált a világgazdasági rendszerbe, ezért is érintette kevésbé a válság. Ennek ellenére mindkét ország nagyban függ a világgazdasági helyzetétől, a globális kereslet alakulásától, ezen belül is leginkább az Európai Unió gazdasági helyzetének alakulása határozza meg ennek a két országnak a távolabbi gazdasági kilátásait.

7. Táblázat: Horvátország és Macedónia reál GDP-növekedése 2006 és 2011 között

	2006	2007	2008	2009	2010*	2011*
Horvátország	4,7	5,5	2,4	-5,8	-0,5	2
Macedónia	4	5,9	4,9	-0,7	1,3	2

* előrejelzés

Forrás: Eurostat [2010]²⁷

*

institute@southeast-europe.org
www.southeast-europe.org

© DKE 2010.

²⁵ Európai Bizottság [2010]: European Economic Forecast, Spring 2010, p. 155

²⁶ Uo. p. 156.

²⁷ Eurostat honlapja [2010]:

<http://epp.eurostat.ec.europa.eu/tgm/table.do?tab=table&init=1&plugin=1&language=en&pcode=tsieb020> (2010-10-16)